

М. С. Шевченко

студ. IV курсу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І.Мечникова

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д.ю.н., проф. А. В. Смітюх

ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ОРЕНДИ АКЦІЙ ДО ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Корпоративні правовідносини та пов'язані з ними відносини зобов'язальні не стоять на місці – вони змінюються, розвиваються, постійно перетворюються. Принцип свободи договору дозволяє суб'єктам господарювання, їх учасникам та іншим особам укладати будь-які угоди, які за своїм змістом не суперечать законодавству України, або врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими актами (ч. 2, 3 ст. 6 ЦК України [1, ст. 6]). Наразі договір оренди акцій, якщо такий договір буде укладений, може бути віднесений саме до другої категорії договорів. Проте, виникає питання – чи можуть бути акції взагалі передані у користування за договором оренди, виходячи з сутності самої акції, природи найму, якщо так – чи варто прямо врегулювати відповідні відносини законом? Надання відповіді на це питання і є метою даної роботи.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» (далі – Закон України «Про цінні папери») акція є іменним цінним папіром, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства (далі – АТ), включаючи право на отримання частини прибутку АТ у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна АТ у разі його ліквідації, право на управління АТ, а також немайнові права, передбачені ЦК України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення АТ [2].

Відповідно до положень ст. 3 Закону України «Про цінні папери» цінні папери за формою існування поділяються на бездокументарні цінні папери (обліковий запис на рахунку в цінних паперах у системі депозитарного обліку цінних паперів) та документарні цінні папери (паперовий або електронний документ, оформлений у визначеній законодавством формі, що містить найменування виду цінного папера, а також визначені законодавством реквізити) [2].

Слід зауважити, що питання природи бездокументарних цінних паперів, якими є акції відповідно до ч. 3 ст. 6 Закону України «Про цінні папери», ч. 2 ст. 20 Закону України «Про акціонерні товариства» (далі – Закон України «Про АТ») [2, ст. 6; 3, ст. 20] викликає серйозні дискусії у доктрині, утім, ця робота ґрунтується на розумінні, відповідно до якого з легальних визначень, що надаються у вищенаведених положеннях законів України «Про цінні папери» та «Про АТ» можна зробити висновок про те, що акції та цінні папери в цілому посвідчують, а не втілюють певні права [4, с. 84].

Таким чином, по-перше, пропонується розглядати акцію як оборотоздатний символ, що посвідчує корпоративні права [4, с. 84–85]. Корпоративними правами, у свою чергу, вважаються, відповідно до положень ч. 1 ст. 167 Господарського кодексу України, права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [5, ст. 167].

По-друге, акція, за думкою певного кола вчених, є об'єктом речових прав [6; 7], а оскільки об'єктом речових прав є майно [8, с. 106], за допомогою цих двох тверджень, які пов'язані між собою категорією «об'єкт речових прав», або середнім терміном, за законами логіки можна зробити простий категоричний силогізм – дедуктивний висновок, у відповідності до якого акція є майном. Це, у свою чергу, вимагає розглядати акцію – бездокументарний цінний папір як *res incorporales* – об'єктивовану безтілесну річ [4, с. 86]. Або, як зауважують К. Фрадкін, Д. Степанов, така акція є річ ідеальна, що «позбавилась» своєї матеріальної оболонки, проте не втратила корисних функцій [9, с. 75; 10, с. 46–48].

Щодо природи самої оренди, відповідно до ст.ст. 190, 759, 760 ЦК України, договором найму (оренди) є договір, за яким наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно (окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки) у користування за плату на певний строк [1].

Рідко, проте трапляється позиція, згідно з якою передати в оренду можна саме корпоративні права. Її основою є те, що майнові права, до яких можна зарахувати й корпоративні, належать до майна [11].

Як відомо, за договором оренди переходять право володіти та користуватися майном. Згідно з ч. 1 ст. 775 ЦК України наймачеві належить, зокрема, право власності на плоди, продукцію, доходи, отримані ним у

результаті користування річчю, переданою в найм. З цього деякі правники роблять висновок, що орендар корпоративних прав має право користуватися АТ, отримувати від нього доходи й користуватися оформленими на АТ документами. Проте, в орендаря відсутнє право розпоряджатися орендованим майном. Дане право в даному випадку виражається в праві на участь у загальних зборах акціонерів [11].

Проте, дане обмеження за необхідності скасовується за допомогою інституту представництва наймодавця на загальних зборах акціонерів [11].

Однак, існування оборотоздатного символу корпоративних прав – акції є доводом на користь того, що говорити треба про оренду акції, що посвідчує корпоративні права, але не про оренду самих прав.

Можливість оренди корпоративних паїв (часток), у тому числі – не оформлених як цінні папери (тобто – часток у статутних та складених капіталах, зокрема – ТОВ і ТДВ) відстоює, зокрема, А. В. Смітюх [12, с. 127].

Концепція оренди акцій успішно втілена у правовій системі Франції завдяки її закріпленню у Комерційному кодексі Французької Республіки (далі – КК Франції).

Досить позитивними моментами даної концепції, які могли б знайти своє відображення також в праві України є наступні.

По-перше, можливість передання акцій у користування на підставі договору оренди має бути закріплена у статуті АТ, що є його єдиним установчим документом відповідно до ч. 1 ст. 13 Закону України «Про АТ» [3], а отже визначає основні норми-правила його діяльності. Важливість відносин, що регулюються Статутом АТ свідчить про необхідність врегулювання ним також і питання оренди акцій даного АТ. Відображення даної ідеї можна знайти у ст. 1709 КК Франції [10].

По-друге, в оренду, відповідно до ч. 1-2 ст. 239 КК Франції, можуть бути здані тільки іменні цінні папери [13]. Слід погодитись із тим, що оренда саме іменних цінних паперів, якими є акції, не повинна викликати суперечок через те, що «іменування» акції ніби індивідуалізує її й наближує її сутність до природи індивідуальної речі, що може бути об'єктом оренди.

По-третє, орендовані акції не можуть передаватися в суборенду [13]. Даний висновок можна зробити шляхом аналізу ч. 7 ст. 329-1 КК Франції. Дане правило засноване, насамперед на захисті прав власника акцій (орендодавця). Адже коло прав акціонера, зокрема майнових, включає в себе не лише право на отримання частини прибутку АТ у вигляді дивідендів, але й право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право

на управління акціонерним товариством шляхом участі у загальних зборах акціонерів.

Водночас, до положень французького законодавства щодо оренди акцій можна висловити деякі зауваження.

Зокрема, КК Франції серед обставин, що уможливають оренду акцій, закріплює відсутність факту реєстрації останніх у центральному депозитарії [13]. Як відомо, в Україні, як і в інших країнах, одним з основних завдань функціонування даного органу є дематеріалізація цінних паперів – тобто, їх перетворення в цінні папери бездокументарної (електронної) форми [14, с. 404]. Проте, відповідно до ч. 2 ст. 20 Закону України «Про АТ» форма існування акцій в Україні – виключно бездокументарна [3, ст. 20]. Облік цінних паперів здійснюється учасниками депозитарної системи України.

Проте, таке обмеження не є прогресивним. У ХХІ столітті, світі новітніх технологій погляд на бездокументарну акцію як на запис, що не може бути об'єктом речових прав лише обмежує її оборотоздатність і не має жодного позитивного навантаження. Більш перспективним є підхід, відповідно до якого акції, як цінні папери бездокументарної форми («безтілесні речі»), можуть бути об'єктами широкого кола правочинів, зокрема – оренди, а оскільки вони обліковуються відповідно до Закону України «Про депозитарну систему України», про факт їх передачі у користування за договором оренди має бути зазначено у системі депозитарного обліку.

Таким чином, можливість здачі акції АТ в оренду, як безтілесної (ідеальної) речі, має бути закріплена статутом відповідного АТ. Проте першочерговою юридичною підставою повинно бути закріплення даної концепції на законодавчому рівні. Відповідно із впровадженням даної концепції пропонується внести зміни до наступних нормативно-правових актів: Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Закон України «Про акціонерні товариства», Закон України «Про оренду державного та комунального майна» та Закон України «Про депозитарну систему України».

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n168> (дата звернення: 02.03.2020).
2. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/stru#Stru> (дата звернення: 02.03.2020).
3. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#n393> (дата звернення: 02.03.2020).

4. Смітюх А.В. Акція як символічний оборотоздатний об'єкт прав. *Jurnalul Juridic National: Teorie si Practica*. 2015. № 4. С. 82–87.
5. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 02.03.2020).
6. Чистых И. А. Акции как объект права собственности. *Теория и практика общественного развития*. 2012. № 4. С. 383–386.
7. Харитонов Є. О. Цивільне право України : підручник. Київ : Істина. 2011. 808 с.
8. Шимон С. І. Навчальний посібник : Цивільне та торгове право зарубіжних країн. Київ : КНЕУ. 2004. 220 с.
9. Степанов Д. Вопросы теории и практики эмиссионных ценных бумаг. *Хозяйство и право*. 2002. № 3. С. 75–76.
10. Фрадкин К. Б. Участие бездокументарных акций в гражданском обороте. *Хозяйство и право*. 2007. № 7. С. 46–48.
11. Карпова В. Операції з корпоративними правами в ТОВ: правові аспекти. *Бухгалтер & Закон*. 2018. № 25–26.
12. Смітюх А. В. Корпоративний пай (частка), неоформлений як цінний папір, як об'єкт речових прав і правовідносин. *Право України*. 2019. № 8. С. 1201-13.
13. Commercial code of France, as of 1st July 2013. URL: https://www.legifrance.gouv.fr › code_commerce_part_L_EN_20130701 (дата звернення: 10.03.2020).
14. Трофименко Д. С. Дематеріалізація як процес зміни форми існування цінних паперів. *Forum Prava*. 2017. № 5. С. 402–408.